

УДК 338.432:631.95

ДЕМЧЕНКО Аліна Миколаївнамолодший науковий співробітник відділу проблем економічних трансформацій
Науково-освітнього інноваційного центру суспільних трансформацій,

м. Чернігів, Україна

ORCID ID: 0000-0001-6947-7024

e-mail: alina191187demchenko@gmail.com

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЗАЙНЯТОСТІ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Зайнятість на сільських територіях формують виробництва та діяльність різних галузей. Основною інституцією формування зайнятості є сільське господарство, де зайнято більше половини населення сільських територій. Підвищення продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах Одеської області не чинить понижувального впливу на рівень зайнятості в аграрному виробництві регіону. Ключовим фактором скорочення чисельності зайнятих в громадському секторі сільськогосподарського виробництва Одещини є зменшення кількості суб'єктів господарювання.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку сільського господарства Одеської області. Для досягнення визначеної мети та відповідно до логіки наукового дослідження були поставлені завдання: визначення частки основних районів Одеської області у структурі виробництва продукції сільського господарства регіону, аналіз рівня зайнятості населення в основних галузях сільського господарства.

В структурі сільськогосподарських підприємств Одеського регіону фермерські господарства є панівною організаційно-правовою формою господарювання – у звітному періоді на їх частку припадало 73,6%. Проте абсолютні та відносні показники кількості фермерських господарств скорочуються – за останні 7 років їх абсолютна кількість скоротилася майже на 1 тис. одиниць – з 4038 в 2014 р. до 3081 в 2020 р. Поряд із сільськогосподарськими підприємствами не менш важливим роботодавцем, що входить до категорії аграрного підприємництва та доповнює відповідний інститут зайнятості, є сільські домогосподарства (господарства населення).

Функціонування та розвиток інститутів зайнятості сільських територій Одеської області є складним і багатограним процесом. Він залежить від багатьох умов і факторів: територіальне розміщення об'єднаної громади; галузева структура суспільного виробництва та місцеві господарські традиції; кількість суб'єктів господарської діяльності, насамперед тих, які використовують найману працю; статевовікова структура населення; відстань до найближчих міських поселень та кількість вакантних робочих місць в них; рівень самоорганізованості жителів об'єднаної громади, їх готовність брати активну участь у забезпеченні соціально-економічного розвитку їх сільської території; якісні характеристики органів місцевого самоврядування, ефективність виконання їх управлінських функцій, ініціативність голів територіальних громад.

***Ключові слова:** сільські території, економічний розвиток, територіальні громади, сільське господарство, зайнятість населення.*

JEL classification: G11; L60; M21

DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.2.205.216>

1. ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Найбільшими аграрними районами Одеської області є Подільський, Болградський та Білгород-Дністровський – на їх частку припадає 55,5% виробництва

продукції сільського господарства області. Отже, в даних районах головним інститутом зайнятості буде інститут аграрного підприємництва. Важливою галуззю аграрного виробництва області, що забезпечує підвищення сезонних показників зайнятості, є виноградарство – в сезон збирання та переробки винограду тут працює понад 6 тисяч людей [1]. Галузь переживає спад, що потребує активного втручання органів місцевої та центральної влади для її підтримки.

2. АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вивчення дослідження умов та факторів формування зайнятості населення сільських територій досить широко досліджується вітчизняними науковцями. У цьому контексті варто відзначити напрацювання Вовканич С.Й., Радіонов Ю.Д., Кредісов А.І та Білоус А.О. Важливим узагальненням, який робить Небрат В.В., досліджуючи історичні етапи формування інституційного середовища української економіки, є ідентифікація ключових інституційних механізмів формування базових елементів підприємницького середовища – розвиток сільських і міських промислів із залученням найманих працівників та використання складних механізмів, поділом і кооперацією праці, орієнтованим на ринок виробництвом.

Вагомі дослідження вніс Гейця В.М., Лагутін В.Д. які пропонують не ототожнювати організації та інститути, і виділяє три групи інститутів: ринкові інститути, інститути та інститути розвитку.

Незважаючи на значну кількість публікацій, присвячених питанням зайнятості сільського населення, однак відсутня в їх розумінні відсутня, а характер їх вплив на аграрну сферу вимагає подальшого поглибленого дослідження, що і обумовило постановку завдання.

3. ВИДІЛЕННЯ НЕВИРШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Важливим є дослідження особливостей розвитку сільського господарства Одеської області.

4. ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є дослідження особливостей розвитку сільського господарства Одеської області. Для досягнення визначеної мети та відповідно до логіки наукового дослідження були поставлені завдання: визначення частки основних районів Одеської області у структурі виробництва продукції сільського господарства регіону, аналіз рівня зайнятості населення в основних галузях сільського господарства.

5. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБҐРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

В 2020 р. змінився адміністративно-територіальний поділ Одеської області. Зміни адміністративно-територіального поділу Одещини із збереженням її загальних меж, відбулися у рамках реформи децентралізації. Замість 490 сільських, селищних і міських рад утворено 91 об'єднану територіальну громаду, а замість 26 районів – 7 укрупнених районів. Постановою Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» від 17.07.2020 № 807-ІХ (далі – Постанова), яка набула чинності з 19.07.2020, в Одеській області утворено таких 7 районів:

1) Березівський район (з адміністративним центром у місті Березівка). Населення району – 106038 осіб. Площа – 5551,6 км². Густота розселення – 19,1 осіб на 1 км². Міські ради – 1. Селищні ради – 4. Сільські ради – 11. Громади – 16. Міста – 1. Селища міського типу – 6. Села – 219. До його складу входять території Андрієво-Іванівської сільської, Березівської міської, Великобуялицької сільської, Знамянської сільської, Іванівської селищної, Коноплянської сільської, Курісовської сільської, Миколаївської селищної, Новокальчевської сільської, Петровірівської сільської, Раухівської селищної, Розквітівської сільської, Старомаяківської сільської, Стрюківської сільської, Чогодарівської сільської, Ширяївської селищної територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України;

2) Білгород-Дністровський район (з адміністративним центром у місті Білгород-Дністровський). Населення району – 197856 осіб. Міські ради – 2. Селищні ради – 2. Сільські ради – 12. Громади – 16. Міста – 2.

Селища міського типу – 3. Села – 127. Селища – 2. До його складу входять території Білгород-Дністровської міської, Дивізійської сільської, Кароліно-Бугазької сільської, Кулевчанської сільської, Лиманської сільської, Маразлівської сільської, Мологівської сільської, Петропавлівської сільської, Плахтійвської сільської, Саратської селищної, Сергіївської селищної, Старокозацької сільської, Татарбунарської міської, Тузлівської сільської, Успенівської сільської, Шабівської сільської територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України;

3) Болградський район (з адміністративним центром у місті Болград). Населення району – 145764 осіб. Міські ради – 2. Селищні ради – 2. Сільські ради – 6. Громади – 10. До його складу входять території Арцизької міської, Болградської міської, Бородінської селищної, Василівської сільської, Городненської сільської, Криничненської сільської, Кубейської сільської, Павлівської сільської, Тарутинської селищної, Теплицької сільської територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України;

4) Ізмаїльський район (з адміністративним центром у місті Ізмаїл). Населення району – 206398 осіб. Площа – 3439,9 км². Громади – 6. Міста – 4. Селища міського типу – 1. Села – 45. Селища - 2. До його складу входять території Вилківської міської, Ізмаїльської міської, Кілійської міської, Ренійської міської, Саф'янської сільської, Суворовської селищної територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України;

5) Одеський район (з адміністративним центром у місті Одеса). Населення району – 1380393 осіб. Площа – 3655,657 км². Густота розселення – 376,4 особи на 1 км². Міські ради – 5. Селищні ради – 6. Сільські ради – 11. Громади – 22. Міста – 5. Селища міського типу – 9. Села – 130. Селища - 11. До його складу входять території Авангардівської селищної, Біляївської міської, Великодальницької сільської, Великодолинської селищної, Вигодянської сільської, Визирської сільської, Дальницької сільської, Дачненської сільської, Доброславської селищної, Красносільської сільської, Маяківської сільської, Нерубайської сільської,

Овідіопольської селищної, Одеської міської, Таїровської селищної, Теплодарської міської, Усатівської сільської, Фонтанської сільської, Чорноморської міської, Чорноморської селищної, Южненської міської, Ясківської сільської територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України;

6) Подільський район (з адміністративним центром у місті Подільськ). Населення району – 222959 осіб. Площа – 7063,6 км². Густота розселення – 31,56 особи на 1 км². Громади – 12. До його складу входять території Ананівської міської, Балтської міської, Долинської сільської, Зеленогірської селищної, Кодимської міської, Куяльницької сільської, Любашівської селищної, Окнянської селищної, Піщанської сільської, Подільської міської, Савранської селищної, Слобідської селищної територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України;

7) Роздільнянський район (з адміністративним центром у місті Роздільна). Населення району – 102248 осіб. Площа – 3566,3 км². Густота розселення – 27,46 особи на 1 км². Міські ради – 1. Селищні ради – 5. Сільські ради – 3. Громади – 9. Міста – 1. Селища міського типу – 5. Села – 201. Селища - 2. До його складу входять території Великомихайлівської селищної, Великоплосківської сільської, Затишанської селищної, Захарівської селищної, Лиманської селищної, Новоборисівської сільської, Роздільнянської міської, Степанівської сільської, Цебриківської селищної територіальних громад, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Відповідно до пункту 2 Постанови межі районів встановлюються по зовнішній межі територій сільських, селищних, міських територіальних громад, які входять до складу відповідного району [2].

Це вносить суттєві складнощі у формування оцінки галузевої структури виробництва новостворених адміністративно-територіальних одиниць Одещини – наявні статистичні дані є неповними. Наразі є статистичні дані по обсягах виробництва зернової продукції та насіння соняшнику окремих в районах Одеської області. Визначивши частку даних галузей в обсягах сільськогосподарського виробництва, можна зробити достатньо обґрунтований висновок

про райони-лідери аграрної сфери виробництва в Одеській області (табл. 1).

В 2020 р. виробництво продукції рослинництва усіма категоріями виробників Одеської області у структурі продукції сільського господарства склало 83% [3]. Тому

можна із впевненістю стверджувати, що основною сільського господарства Одеської області є виробництво рослинницької продукції. У свою чергу двома ключовими культурами одеських аграріїв є зернові та насіння соняшнику.

Таблиця 1

Натуральні та вартісні показники виробництва окремих видів рослинницької продукції усіма категоріями виробників Одеської області і окремих її районів*

	Обсяг виробництва (валовий збір) у початково оприбуткованій масі, тис. ц	Постійна ціна 2016 р., грн	Обсяг виробництва (валовий збір) у початково оприбуткованій масі, млн грн	Частка району у загальному виробництві, %
Зернові та зернобобові культури**				
Одеська область	27221,5	317,97	8655,6	100,0
Березівський район	3586,7		1140,5	13,2
Білгород-Дністровський район	5418,5		1722,9	19,9
Болградський район	5196,3		1652,3	19,1
Ізмаїльський район	2721,1		865,2	10,0
Одеський район	3147,6		1000,9	11,6
Подільський район	4494,7		1429,2	16,5
Роздільнянський район	2656,7		844,8	9,8
Насіння соняшнику				
Одеська область	4147,3	816,8	3387,5	100,0
Березівський район	691,7		565,0	16,7
Білгород-Дністровський район	733,2		598,9	17,7
Болградський район	855,7		698,9	20,6
Ізмаїльський район	344,8		281,6	8,3
Одеський район	508,0		415,0	12,2
Подільський район	577,9		472,0	13,9
Роздільнянський район	435,9		356,1	10,5

*розраховано автором за даними [4, 5]; **ціна кукурудзи на зерно

Частка даних видів продукції займає 84% у структурі сільськогосподарського виробництва (у вартісному вираженні). Отже, найбільшими аграрними районами Одеської області є Подільський, Болградський та Білгород-Дністровський – на їх частку припадає 55,5% виробництва продукції сільського господарства області. Отже, в даних районах головним інститутом зайнятості буде інститут аграрного підприємництва (рис. 1).

Відносно низька частка Одеського та Ізмаїльського районів у досліджуваній структурі пояснюється тим, що на їх території розміщені великі портові комплекси, що формують високий попит на робочу силу і

входять до числа головних інститутів зайнятості відповідних територій. Проте, відповідні портові господарства розташовані в межах відповідних міських агломерацій, тому їх не можна розглядати в якості інститутів зайнятості сільських територій.

Важливою галуззю аграрного виробництва, що забезпечує підвищення сезонних показників зайнятості, є виноградарство (табл. 2).

Виноградарство – трудомістка галузь, яка потребує залучення значних фінансових ресурсів. Витрати на закладку одного гектара винограднику не обмежуються коштами на придбання саджанців та інвестуванням у робочу силу під час посадки.

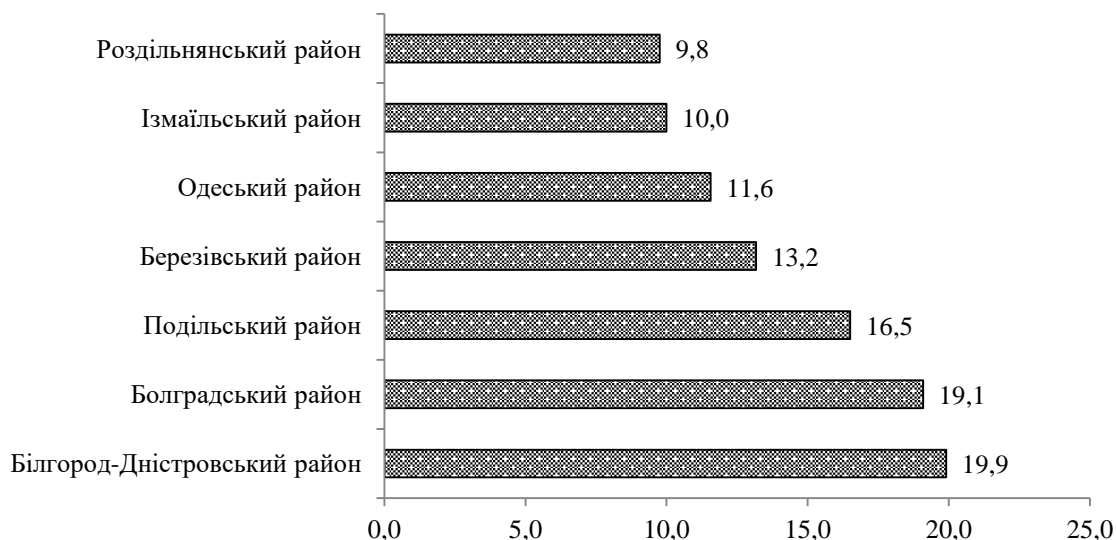

Рис. 1. Частка районів Одеської області у структурі виробництва продукції сільського господарства Одеської області, %*

*побудовано автором за даними [4, 6]

Таблиця 2

Показники економіки виноградарської галузі сільського господарства Одеської області*

Показник	Рік										
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Площа, тис. га	28	29,4	29,1	28,5	27,5	25,5	27,4	26	25,2	24,4	22,8
Валовий збір, тис. т	175,1	229,1	212,3	256,6	263,7	238,7	231,2	253,6	296,7	241,7	169,8
Урожайність, ц/га	62,5	77,9	72,9	90,1	95,8	93,5	84,5	97,8	117,8	99,2	74,7

*побудовано автором за даними [7-10]

Догляд за рослинами ведеться 11 місяців на рік і лише через 4-5 років після початку плодоношення виноградників збирається перший урожай. Крім того, для порівняння – якщо для догляду за 100 гектарами виноградних насаджень потрібно від 30 до 40 людей цілорічно, то для обробки такої ж площі ріллі вистачить вдсятеро менше робітників [6]. За даними Одеської обласної державної адміністрації в регіоні розміщено 47 виноробних підприємств, на яких в сезон збирання та переробки винограду працює понад 6 тисяч людей. В 2020 році перероблено 60 тисяч тон винограду на виноматеріали. Разом з тим, в Одеському регіоні лише 200 сільгоспідприємств займаються вирощуванням винограду. Виробництво винограду скорочується. І це дуже негативна тенденція, адже виноробна галузь Одещини забезпечує понад 50% виробництва коньяків, бренді та ігристих вин

України та понад 60% виробництва вина у державі. Наразі галузь має чимало проблемних питань, вирішення яких сприятиме подальшому розвитку виноградарства і виноробства, зокрема:

- високі штрафи за порушення, навіть незначні або технічного характеру, у звітності перед контролюючими органами;
- відсутність гарантій можливості довгострокової оренди землі під багаторічними насадженнями;
- відсутність можливості виробляти ігристі вина класичним методом шампанізації в рамках ліцензії для малих підприємств;
- неможливість малими підприємствами виробляти власну продукцію із закупного винограду;
- необхідність акцизування таких вин в той час, коли існує потреба визнати їх продуктом харчування тощо [11].

Зважаючи на те, що регіональне аграрне підприємництво є головним інститутом зайнятості сільських територій Одещини,

необхідно зазначити тривожну тенденцію – скорочення кількості фермерських господарств (рис. 2).

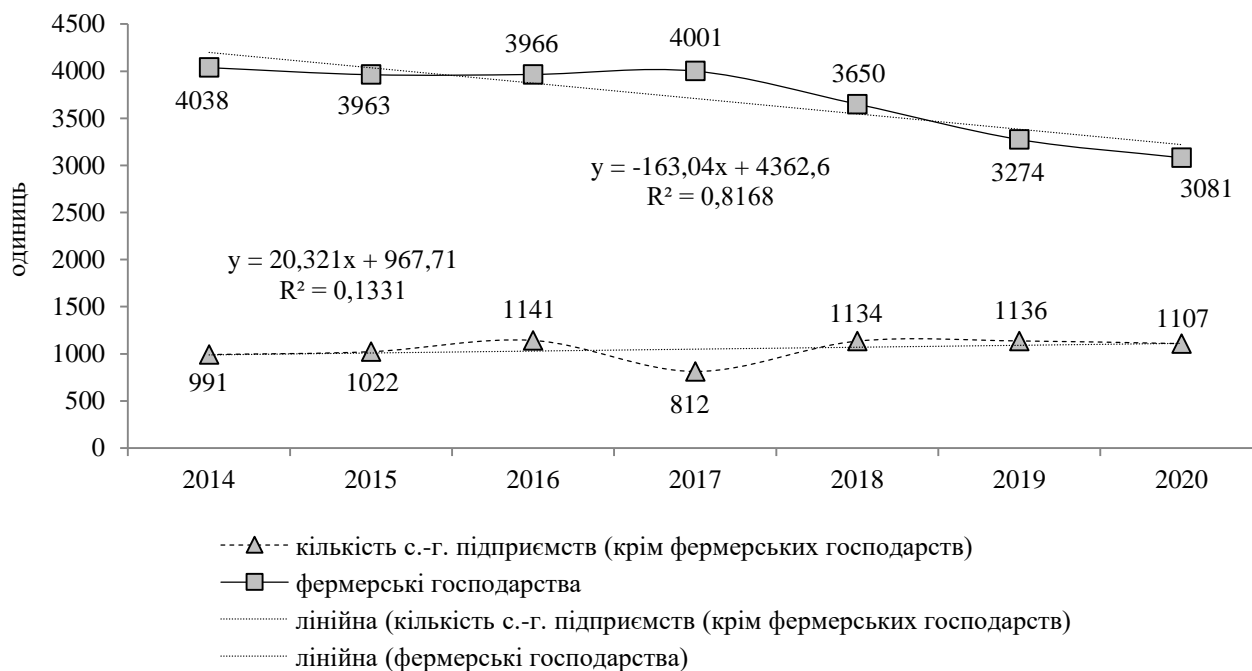

Рис. 2. Кількість фермерських господарств та сільськогосподарських підприємств (крім фермерських господарств) в Одеській області, одиниць*

*побудовано автором за даними [3, 12-15]

В структурі сільськогосподарських підприємств регіону фермерські господарства є панівною організаційно-правовою формою господарювання – у звітному періоді на їх частку припадало 73,6%. Проте абсолютні та відносні показники кількості фермерських господарств скорочуються – за останні 7 років їх абсолютна кількість скоротилася майже на 1 тис. одиниць – з 4038 в 2014 р. до 3081 в 2020 р. При чому тенденція скорочення є стійкою ($r = 0,904$).

Кількість сільськогосподарських підприємств інших організаційно-правових форм демонструє нестійку тенденцію до зростання ($r = 0,365$). Абсолютні показники такого зростання не можуть компенсувати скорочення кількості фермерських господарств – за останні 7 років кількість сільськогосподарських підприємств усіх організаційно-правових форм в Одеській області скоротилася з 5029 одиниць в 2014 р. до 4188 одиниць в 2020 р.

На жаль, в матеріалах Головного управління Державної служби статистики в Одеській області відсутні дані про зміну кількості сільськогосподарських підприємств за розмірами (малі, середні і великі), на основі

якої можна було б зробити висновок про наявність або відсутність компенсації загального скорочення кількості підприємств зростанням частки великих господарюючих суб'єктів.

Скорочення кількості господарюючих суб'єктів із числа сільськогосподарських підприємств Одеської області зумовлює скорочення кількості зайнятих (рис. 3).

Важливим етапом нашого дослідження є встановлення рівня впливу зміни кількості сільськогосподарських підприємств та продуктивності праці на зміну кількості зайнятих (найманих працівників) у громадському секторі аграрного виробництва Одеської області. Для визначення кількісного значення досліджуваних зв'язків скористаємося методом кореляційно-регресійного аналізу та побудуємо економетричну модель. В якості функціональної та факторних ознак приймемо:

1) Y – кількість найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах, тис. осіб;

2) x_1 – кількість сільськогосподарських підприємств, одиниць;
 3) x_2 – продуктивність праці, випуск продукції на 1 зайнятого в

сільськогосподарському виробництві сільськогосподарських підприємств, у постійних цінах 2016 року, тисяч гривень (табл. 3).

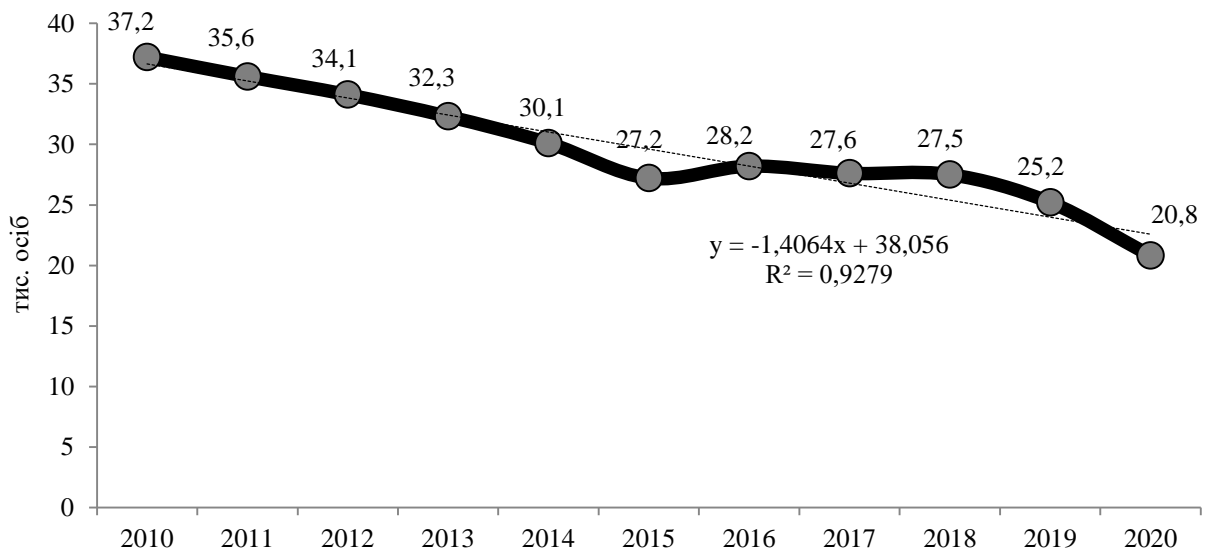

Рис. 3. Кількість найманих працівників в сільськогосподарських підприємствах Одеської області, тис. осіб*

*побудовано автором за даними [3, 12-15]

Таблиця 3

Вихідні дані для проведення кореляційно-регресійного аналізу впливу зміни кількості сільськогосподарських підприємств та продуктивності праці на зміну кількості зайнятих (найманих працівників) у громадському секторі аграрного виробництва Одеської області*

Рік	Кількість найманих працівників у с.-г. підприємствах, тис. осіб	Кількість с.-г. підприємств, од.	Продуктивність праці, випуск продукції на 1 зайнятого в сільськогосподарському виробництві с.-г. підприємств, у постійних цінах 2016 року, грн
	Y	x_1	x_2
2010	37,2	5610	368450,4
2011	35,6	5452	408495,6
2012	34,1	5294	314730,9
2013	32,3	5250	566520,5
2014	30,1	5029	593337,0
2015	27,2	4985	615888,2
2016	28,2	5107	720580,4
2017	27,6	4813	753178,9
2018	27,5	4784	758185,5
2019	25,2	4410	679587,3
2020	20,8	4188	418990,4

*розраховано автором за даними [3, 12-15]

Результати обробки даних на ЕОМ:

1) коефіцієнт кореляції (R) = 0,966. Тіснота зв'язку висока;

2) коефіцієнт детермінації (R^2) = 0,933. Мінливість функції на 93,3% визначається мінливістю вибраних факторів;

3) критерій Фішера (F): $F_\phi = 56,053$, $F_{кр} = 4,459$; $F_\phi > F_{кр}$. Нульова гіпотеза про відсутність зв'язку між показниками відкидається – модель адекватна реальності;

4) критерій Стьюдента (t): $t_\phi = 48,3$, $t_{кр} = 2,306$; $t_\phi > t_{кр}$. Нульова гіпотеза про

незначущість коефіцієнта регресії відкидається – він є статистично значимим;

5) критерій Дарбіна-Уотсона (DW): $DW_{\phi} = 1,544$, $DW_{н.м.} = 0,95$, $DW_{в.м.} = 1,54$; $DW_{\phi} > DW_{в.м.}$. Приймається гіпотеза про відсутність автокореляції;

6) критерій Пірсона (χ^2): $\chi_{\phi}^2 = 1,45$, $\chi_{кр}^2 = 3,841$; $\chi_{\phi}^2 < \chi_{кр}^2$.

У масиві регресорів мультиколінеарність відсутня;

7) рівняння регресії:

$$Y = -19,089 + 0,01x_1 - 0,0000042x_2 + e \quad (1)$$

Для визначення вагової частки впливу кожного із факторів на мінливість результативної ознаки проведено

розкладання загальної варіації кількості найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах Одеської області на фактори (табл. 4).

Отже, як бачимо, мінливість функціональної ознаки визначається мінливістю фактору x_1 на 86,4%, фактору x_2 на 6,9%. З чого можна зробити важливий висновок – підвищення продуктивності праці в сільськогосподарських підприємствах Одеської області не чинить понижувального впливу на рівень зайнятості в аграрному виробництві аграрного сектору регіону. Ключовим фактором скорочення чисельності зайнятих в громадському секторі сільськогосподарського виробництва Одещини є зменшення кількості сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 4

Розкладання загальної варіації кількості найманих працівників у сільськогосподарських підприємствах Одеської області на фактори*

Фактор	Парний коефіцієнт кореляції, r_{yx_i}	β -коефіцієнт, β_{x_i}	Процент, % ($r_{yx_i} \cdot \beta_{x_i} \cdot 100\%$)
x_1	0,957624415	0,902479282	86,4
x_2	-0,496659464	-0,139241163	6,9

*розраховано автором за даними [3, 12-15]

Поряд із сільськогосподарськими підприємствами не менш важливим роботодавцем, що входить до категорії аграрного підприємництва та доповнює відповідний інститут зайнятості, є сільські домогосподарства (господарства населення).

Необхідно звернути увагу на деяку термінологічну плутанину, що має місце в національній статистичній методології. Так, у Методологічних поясненнях Державної служби статистики України категорією виробників на базі особистих селянських господарств є «господарства населення» - домогосподарства, що здійснюють сільськогосподарську діяльність як з метою самозабезпечення продуктами харчування, так і з метою виробництва товарної сільськогосподарської продукції. До цієї категорії виробників віднесені також фізичні особи – підприємці, які провадять свою діяльність у галузі сільського господарства [16]. Дана категорія виробників як альтернатива іншій категорії виробників «сільськогосподарські підприємства»

використовується в статистичних збірниках «Сільське господарство України». Натомість у статистичних збірниках «Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості» та «Основні показники сільськогосподарської діяльності домогосподарств у сільській місцевості» статистичною одиницею обліку як категорії виробників виступають «сільські домогосподарства» - неінституційні (приватні) домогосподарства, що мають у своєму володінні або користуванні землю і місце проживання яких зареєстровано на території сільських населених пунктів [17].

Ми припускаємо, що така диференціація пов'язана з тим, що не всі сільські домогосподарства є виробниками сільськогосподарської продукції. Отже, господарства населення як категорія виробників сільськогосподарської продукції – це завжди сільські домогосподарства. Проте, сільські домогосподарства – це не завжди господарюючі суб'єкти, тобто господарства

населення як категорія виробників сільськогосподарської продукції.

Нагадаємо, що згідно з методологією Державної служби статистики України зайнятими вважають осіб у віці 15 років і старше (до 2019 р. – 15-70 років), які працювали впродовж обстежуваного тижня хоча б одну годину за наймом за винагороду в грошовому чи натуральному вираженні, індивідуально (самостійно), у окремих громадян або на власному (сімейному) підприємстві; працювали безкоштовно на підприємстві, у власній справі, що належить будь-кому з членів домогосподарства, або в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї діяльності [3].

Отже, відповідно до даного визначення зайнятими у межах економіки сільських домогосподарств можна вважати жителів сільських територій, які:

(1) працювали впродовж обстежуваного тижня хоча б одну годину за наймом у сільському домогосподарстві за винагороду в грошовому чи натуральному вираженні;

(2) працювали індивідуально (самостійно);

(3) працювали в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї діяльності.

Таким чином, зайняті за визначенням п. (1) – це наймані працівники, які погоджуються працювати за винагороду в грошовому чи натуральному вираженні, виконуючи, узгоджені із сільськими домогосподарствами, що їх винайняли, види та обсяги робіт – сільськогосподарські роботи, будівництво, ремонт, приготування їжі, прибирання будинку (двору), здійснення покупок, розпил та рубання дров, надання транспортних послуг тощо.

Зайняті за п. (2) – це члени сільського домогосподарства, які працюють індивідуально (самостійно), виконуючи традиційний перелік робіт – приготування їжі, прибирання, прання, догляд за дітьми, виконання господарських робіт на присадибній ділянці тощо. Головною відмінністю зайнятих за п. (2) від зайнятих за п. (1) є те, що вони не отримують доходу за виконану роботу. Це перша із трьох головних ознак, за якими кваліфікують безробітного: 1) **не мав роботи (прибуткового заняття);** 2)

активно шукав роботу або намагався організувати власну справу впродовж останніх 4-х тижнів, що передували опитуванню, тобто робив конкретні кроки протягом зазначеного періоду з метою знайти оплачувану роботу за наймом чи на власному підприємстві; 3) був готовий приступити до роботи впродовж двох найближчих тижнів, тобто почати працювати за наймом або на власному підприємстві з метою отримання оплати або доходу [18, 19].

Зайняті за п. (3) – це члени сільських домогосподарств, які здійснюють діяльність в межах свого особистого господарства з метою реалізації продукції, виробленої внаслідок цієї діяльності.

Отже, якщо брати за основу приведені визначення зайнятості, то усі жителі сільських територій у віці 15 р. і старше, за виключенням людей з обмеженими можливостями, є зайнятими. Проте ми не можемо повністю погодитися з таким підходом. Адже, як показує існуючий економічний досвід, спостереження та наше дослідження, відсутність достатнього стабільного доходу є головною причиною скорочення зайнятості сільського населення та знелюднення сільських територій внаслідок трудової міграції. Тому, в рамках нашого дослідження, ми зосередимось саме на тих аспектах економіки сільських домогосподарств, що пов'язані із зайнятістю, яка приносить дохід.

6. ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМКУ

Функціонування та розвиток інститутів зайнятості сільських територій Одеської області є складним і багатогранним процесом. Він залежить від багатьох умов і факторів: територіальне розміщення об'єднаної громади; галузева структура суспільного виробництва та місцеві господарські традиції; кількість суб'єктів господарської діяльності, насамперед тих, які використовують найману працю; статевікова структура населення; відстань до найближчих міських поселень та кількість вакантних робочих місць в них; рівень самоорганізованості жителів об'єднаної громади, їх готовність брати активну участь у забезпеченні соціально-

економічного розвитку належної їм сільської території; якісні характеристики органів місцевого самоврядування, ефективність виконання їх управлінських функцій, ініціативність голів територіальних громад.

Зайнятість на сільських територіях формують виробництва та діяльність різних галузей. Основною інституцією формування зайнятості є сільське господарство, де зайнято більше половини населення сільських територій. В структурі сільськогосподарських

підприємств Одеського регіону фермерські господарства є панівною організаційно-правовою формою господарювання – у звітному періоді на їх частку припадало 73,6%. Поряд із сільськогосподарськими підприємствами не менш важливим роботодавцем, що входить до категорії аграрного підприємництва та доповнює відповідний інститут зайнятості, є сільські домогосподарства (господарства населення).

Література

1. Лагодієнко В.В., Чайковська М.А., Лагодієнко В.В. Сталий розвиток агропродовольчої сфери Причорноморського регіону. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Том 3. № 4. С. 93-102.
2. Зміни адміністративно-територіального поділу Одеської області. Головне управління Держгеокадастру в Одеській області. Веб-сайт. URL: <https://odeska.land.gov.ua/zminy-administratyvnoterytorialnoho-podilu-odeskoi-oblasti/>.
3. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2020 рік. К.: Державна служба статистики України, 2021. 232 с.
4. Головне управління статистики в Одеській області. Сільське, лісове та рибне господарство. Веб-сайт. URL: http://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/sx.htm.
5. Постійні ціни 2016 року на продукцію сільського господарства. Веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/sg/pc_16_psg/pc_16_psg_ue.xls.
6. Про звернення депутатів Одеської обласної ради до Кабінету Міністрів України щодо кризової ситуації, яка склалася у галузі виноградарства та виноробства в Одеській області: Рішення Одеської обласної ради № 112-VIII від 19.02.2021 р. URL: <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/112-VIII.pdf>.
7. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2020 рік. К.: Державна служба статистики України, 2021. 183 с.
8. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2012 рік. К.: Державна служба статистики України, 2013. 180 с.
9. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2016 рік. К.: Державна служба статистики України, 2017. 166 с.
10. Статистичний збірник «Рослинництво України» за 2017 рік. К.: Державна служба статистики України, 2018. 166 с.
11. Винороби Одещини зустрілися з керівництвом обласної державної адміністрації. Веб-сайт. URL: <https://oda.odessa.gov.ua/vynoroby-odeshhyuny-zustrilyysya-z-kerivnyctvom-oblasnoyi-derzhavnoyi-administracziyi/>.
12. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2019 рік. К.: Державна служба статистики України, 2020. 230 с.
13. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2018 рік. К.: Державна служба статистики України, 2019. 235 с.
14. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2017 рік. К.: Державна служба статистики України, 2018. 245 с.
15. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2016 рік. К.: Державна служба статистики України, 2017. 246 с.
16. Методологічні пояснення. Веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/sg/sg_rik/sg_u/sg_met.html.
17. Основні сільськогосподарські характеристики домогосподарств у сільській місцевості. Веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/opsgd/arch_oschd_u.htm.
18. Статистичний збірник «Робоча сила України 2020». К.: Державна служба статистики України, 2021. 190 с.
19. Pushak Y., Lagodiienko V., Basiurkina N., Nemchenko V., Lagodiienko N. Formation the system for assessing the economic security of enterprise in the agricultural sector. *Business: Theory and Practice*. 2021. № 22(1). P. 80-90. DOI: 10.3846/btp.2021.13013.

References

1. Lagodiienko, V.V., Tchaikovska, M.A., Lagodiienko, V.V. (2018). «Sustainable development of the agro-food sector of the Black Sea region». *Ukrainian Journal of Applied Economics*. vol. 3. no. 4. pp. 93-102.
2. *Zminy administratyvno-terytorial'noho podilu Odes'koi oblasti. Holovne upravlinnia Derzhheokadastru v Odes'kij oblasti*. [Changes in the administrative-territorial division of Odesa region. Main Department of the State Geocadastre in Odesa Region.]. Website. Available at: <https://odeska.land.gov.ua/zminy-administratyvno-terytorialnoho-podilu-odeskoi-oblasti/>.
3. *Statystychnyj zbirnyk «Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy» za 2020 rik*. [Statistical collection «Agriculture of Ukraine» for 2020]. (2021). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
4. *Holovne upravlinnia statystyky v Odes'kij oblasti. Sil's'ke, lisove ta rybne hospodarstvo*. [Main Department of Statistics in Odesa Region. Agriculture, forestry and fisheries]. Website. Available at: http://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/sx.htm.
5. *Postijni tsiny 2016 roku na produktsiiu sil's'koho hospodarstva*. [Fixed prices of 2016 for agricultural products]. Website. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/sg/pc_16_psg/pc_16_psg_ue.xls.
6. Pro zvernennia deputativ Odes'koi oblasnoi rady do Kabinetu Ministriv Ukrainy schodo kryzovoi sytuatsii, iaka sklalasia u haluzi vynohradarstva ta vynorobstva v Odes'kij oblasti: Rishennia Odes'koi oblasnoi rady vid 19.02.2021 № 112-VIII. [On the appeal of the deputies of the Odesa Regional Council to the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the crisis situation that has developed in the field of viticulture and winemaking in the Odesa Region: Decision of the Odesa Regional Council from 19.02.2021 № 112-VIII]. Available at: <http://oblrada.odessa.gov.ua/wp-content/uploads/112-VIII.pdf>.
7. *Statystychnyj zbirnyk «Roslynnystvo Ukrainy» za 2020 rik* [Statistical collection «Vegetation of Ukraine» for 2020]. (2021). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
8. *Statystychnyj zbirnyk «Roslynnystvo Ukrainy» za 2012 rik*. [Statistical collection «Vegetation of Ukraine» for 2012]. (2013). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
9. *Statystychnyj zbirnyk «Roslynnystvo Ukrainy» za 2016 rik*. [Statistical collection «Vegetation of Ukraine» for 2016]. (2017). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
10. *Statystychnyj zbirnyk «Roslynnystvo Ukrainy» za 2017 rik*. [Statistical collection «Vegetation of Ukraine» for 2017]. (2018). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
11. *Vynoroby Odeschyny zustrilysia z kerivnyctvom oblasnoi derzhavnoi administratsii*. [Winemakers of Odesa met with the leadership of the regional state administration]. Website. Available at: <https://oda.odessa.gov.ua/vynoroby-odeshchyny-zustrilysia-z-kerivnyctvom-oblasnoyi-derzhavnoyi-administracziyi/>.
12. *Statystychnyj zbirnyk «Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy» za 2019 rik*. [Statistical collection «Agriculture of Ukraine» for 2019]. (2020). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
13. *Statystychnyj zbirnyk «Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy» za 2018 rik*. [Statistical collection «Agriculture of Ukraine» for 2018]. (2019). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
14. *Statystychnyj zbirnyk «Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy» za 2017 rik*. [Statistical collection «Agriculture of Ukraine» for 2017]. (2018). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
15. *Statystychnyj zbirnyk «Sil's'ke hospodarstvo Ukrainy» za 2016 rik*. [Statistical collection «Agriculture of Ukraine» for 2016]. (2017). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
16. *Metodolohichni poiasnennia*. [Methodological explanations]. Website. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/sg/sg_rik/sg_u/sg_met.html.
17. *Osnovni sil's'kohospodars'ki kharakterystyky domohospodarstv u sil's'kij mistsevosti*. [Main agricultural characteristics of households in rural areas]. Website. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/sg/opsgd/arch_oschd_u.htm.
18. *Statystychnyj zbirnyk «Robocha syla Ukrainy 2020»*. [Statistical collection «Workforce of Ukraine 2020»]. (2021). Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. Ukraine.
19. Pushak, Y., Lagodiienko, V., Basiurkina, N., Nemchenko, V., Lagodiienko, N. (2021). «Formation the system for assessing the economic security of enterprise in the agricultural sector». *Business: Theory and Practice*. no. 22(1). pp. 80-90. DOI: 10.3846/btp.2021.13013.

Abstract

DEMCHENKO Alina. Development of agriculture and its role in the formation of employment of the rural areas in the Odessa region

Employment in rural areas is formed by the production and activities of various industries. The main institution of employment formation is agriculture, where more than half of the population of rural areas is employed. The increase in labor productivity in agricultural enterprises of the Odesa region does not have a decreasing effect on the level of employment in agarian production in the region. The key factor in reducing the

number of people employed in the public sector of agricultural production in Odesa is the decrease in the number of economic entities.

The purpose of this article is to study of the peculiarities of the development of agriculture in the Odesa region. In order to achieve the defined goal and in accordance with the logic of scientific research, the following tasks were set: determination of the share of the main districts of Odesa region in the structure of agricultural production in the region, analysis of the level of population employment in the main branches of agriculture.

In the structure of agricultural enterprises of the Odesa region, farms are the dominant organizational and legal form of business; in the reporting period, their share was 73.6%. However, the absolute and relative indicators of the number of farms are decreasing over the past 7 years, their absolute number has decreased by almost 1,000 units from 4,038 in 2014 to 3081 in 2020. Along with agricultural enterprises, an equally important employer that belongs to the category of agrarian entrepreneurship and complements the relevant institution of employment are rural households (households of the population).

The functioning and development of employment institutes in rural areas of the Odesa region is a complex and multifaceted process. It depends on many conditions and factors: territorial location of the united community; branch structure of social production and local economic traditions; the number of economic entities, primarily those that use hired labor; sex-age structure of the population; the distance to the nearest urban settlements and the number of vacant jobs in them; the level of self-organization of the residents of the united community, their readiness to take an active part in ensuring the socio-economic development of the rural territory belonging to them; qualitative characteristics of local self-government bodies, the effectiveness of their management functions, the initiative of heads of territorial communities.

Key words: rural areas, economic development, territorial communities, agriculture, population employment.

Стаття надійшла до редакції 25.06.2022 р.

Бібліографічний опис статті:

Демченко А. М. Розвиток сільського господарства та його роль у формуванні зайнятості сільських територій Одеської області. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 205-216.

Demchenko A. (2022) Development of agriculture and its role in the formation of employment of the rural areas in the Odessa region. *Innovation and Sustainability*, no. 2, pp. 205-216.